

Historická chronológia

3500-1700 pnl. - vláda prvých dvoch dynastií
3100-3000 pnl. - zjednotenie Horného a Dolného Egyptu
(Meni,
okolo 3500)
2700-2190 pnl. - Stará ríša - Cinevské kráľovstvo, obdobie
pyramíd, hl. mesto Memfis
faraóni : Džóser, Chuef (Cheops), Rachev
(Chefrén), Menkauer (Mykerín)
2190-2050 pnl. - Prvé prechodné obdobie
2040-1780 pnl. - Stredná ríša - hl. mesto Théby (Vesét)
faraóni : Mentuhotep II, Amenemhét I
1780-1560 pnl. - Druhé prechodné obdobie - vpád
Hyksósov
1650-1560 pnl. Hyksóska nadvláda
1560-1080 pnl. - Nová ríša - hl. mesto Théby, náboženská
reforma
faraóni : Thutmós III, kráľovná Hatšepsovet,
Amenhotep IV (Achnaton), Tutanchamón, Ramesse
Veľký (II)
700-525 pnl. - Neskorá doba (pozdná), Asýrska,
Núbijského,
Líbijská okupácia
525 pnl. - Kambyzés dobyl Egypt - Perská okupácia
322 pnl. - vpád Alexandra Macedónskeho
631 n.l. - Arabská invázia

Najstaršie korene Egypta

Osídlenie Egypta siaha do staršej doby kamennej, o čom
svedčia prehistorické maľby objavené vo vnútri Sahary v
pohoriach Tasílii a Ahaggar. V 6. tis. pnl., v dobe
neolitickej
revolúcie, prišlo ku zmene spôsobu života; t.j. nositelia
zberačských a loveckých kultúr sa usadzujú. Prvé
poľnohospodárske osady vznikli v neolite v úrodnom
údolí Veľkej
rieky Nílu. Tento proces urýchlilo vysychanie Sahary, čo
prinútilo kočovné nomádske kmene uchýliť sa v oázach,
alebo
práve na brehoch Nílu.
Bývanie v hlinených chyžiach oválneho tvaru
dokumentujú
ostatky vo Fajúmskej oáze, či pri dedine Memrida Beni
Saláma.
Keďže egyptské obyvateľstvo poznalo med' a vytváralo

dokonalé kamenné nástroje, vyvinulo sa niekoľko predhistorických kultúr napr. Gerzskej. Horný Egypt osídľoval kmeň bojovných Hamitov, z hlavným ťažiskom záujmov v poľovačke, čo dokazujú pohrebiská so psami a gazelami. V dolnoegyptskej delte sa usadzovali semitskí roľníci a obchodníci, ktorí pestovali obchod vo všetkých smeroch a pravdepodobne vynašli aj hieroglyfy.

Dar Nílu

Podľa slov otca dejepisu Herodota bola egyptská civilizácia darom Nílu, ktorý bol vlastne hlavnou dopravnou tepnou i 3500 km dlhou riečnou oázou, poskytujúcou obživu a semeno pre vznik buniek Egyptského štátu. Každoročne v júni nastal čas záplav, ktoré trvali do júla až augusta (v priemere 2 - 3 mesiace) Nílske bahno vytvorilo černoziem asi v 20 km páse s Níлом uprostred, čo umožnilo pestovanie obilnín, cukrovej trstiny, bavlny, zeleniny, ďalej vznik olivových a ovocných plantáží v Delte.

V staroveku rástli na brehoch papyrusové kry, d'atľové palmy. Dobré podmienky pre rozvoj poľnohospodárstva však priniesli aj vznik majetkovej nerovnosti, súkromného vlastníctva a nakoniec aj štátu.

Politické zjednotenie zeme sa z nutnosti riadeného vodného hospodárstva (zavodňovanie, stavba priehrad, kanálov, vodojemov) stalo veľmi potrebné, lebo geografická poloha a rozloha nílkeho údolia si vyžadovalo jednotné riadenie, z toho vyplýva vznik administratívy a neskôr aj vynález písma.

Proces zjednocovania

Tretím faktorom a hýbateľom tohto procesu boli vpády a nájazdy Nomádskych kmeňov, ktoré podnietili okolo r. 3500

rozšírenie jednotnej kultúry, vznik vzájomne kooperujúcich mestských štátov, potom menších župných panstiev, na vrchole ktorých stál župný gróf. Niektorým grófom sa podarilo zjednotiť viac žúp do dvoch centier : do Dolného Egypta (okolo delty Níla) a Horného Egypta (až k dnešnému Asuánu). Takto tvrdí staršia teória. Mýtická tradícia redukovala zložitý historický proces, najmä glorifikáciou panovníka - zjednotiteľa alebo vytvorením mýtusu o vytvorení centralistického štátu. Skutočným otcem ríše faraónov bol však Níl, ktorý si svojimi vynikajúcimi životnými podmienkami vynútil zjednotenie. K tomu prišlo okolo konca štvrtého tisícročia, pridržiavajúc sa staršej teórie, panovníkom Meni (Naarmer, Menes), ktorý založil tzv. Cinevské kráľovstvo a už u neho sa prejavili prvé prejavy ponímania panovníckej moci ako despotickej centralizácie. Meni bol jedným z panovníkov prvej alebo druhej dynastie, ktoré v období 3500-2700 dopomohli ku konsolidácii Egypta. Triedne rozdelenie spoločnosti Na čele spoločnosti stál faraón s božským pôvodom, dokonca oslavovaný ako vtelené božstvo, ktoré rozhoduje o živote a vlastníctve svojich poddaných, voľne hospodári s egyptskou pôdou a len ono má výsostné privilégium zakladať chrámy. Na riadenie štátu vystavil faraón úradnícky aparát na vzdelanom písárstve. Hlavou tohto rozdelenia bol prvý minister - Catej (vezír). Vykonával funkciu vrchného sudcu, správcu štátnej pokladnice, najvyššieho vojenského veliteľa a spravoval chod centrálnej správy, t.j. starosť o poľnohospodársku

produkcii zeme alebo dohliadanie na faraónove stavby v zemi.

Privilegovanou egyptskou šľachtou boli správci nóm (= administratívno-hospodárskych celkov Starej ríše) - adžmeri

(nomarchos); ich mocenským aparátom boli pisári a úradníci,

ktorí sa starali o hospodársky život v krajine, o vyberanie naturálnych daní a zároveň boli technikmi, staviteľmi. Do tejto

spoločenskej vrstvy patrili aj kňazský stav, udržiavajúci v ľuďoch

kult mnohobožstva spleteného s mágiou a hlbokú úctu k panovníkovi. Roľníci a remeselníci tvorili masu egyptského

obyvateľstva, nedosahujúcu otrockú bezprávnosť, ale ani plnoprávnosť slobodných občanov.

Najspodnejšou vrstvou boli otroci, robotníci v kameňolomoch

a remeselníci zamestnané v štátnych dielňach.

Zväčša to boli

zajatci, schudobnelí členovia poľnohospodárskych obcí, ktorí

však tiež neboli zbavení všetkých práv, ale vlastnili oprávnenie vypovedať pred súdom, uzatvárať manželstvá a

dosiagnúť určitý majetok.

Osobitnou kapitolou bola armáda - posledný trumf kráľovskej

administratívy.

Stará ríša

Dejiny Egypta svojich 1500 rokov nepoznali vojny. Bolo to obdobie staviteľov pyramíd, božích kráľov a čas

gigantických

pohrebísk. Vytvorenie a zánik ríše naznačujú zápas medzi centralizmom faraóna a partikularizmom župných, nomových

vojvodov. Historický ráz mu pridelil vysoký kňaz z Heliopolisu

Maneta zostavením trojzväzkového historického diela o Egypte, v

ktorom rozdelil panovníkov do tridsiatich dynastií. Práve chrámové archívy boli historickým prameňom, hlavným čerpadlom

informácií gréckeho historika Herodota.

Zakladateľom Starej ríše bol kráľ Džóser, ktorý si dal

postaviť ako hrobku stupňovitú pyramídu v Sakare.
Centrom ríše
sa stalo mesto Mennofer (Memfis). Prvú skutočnú
abstraktnú horu
umenia-kamenia v Gíze dal postaviť Snofrev - zakladateľ
štvrtej
dynastie. Do nej patrili aj najvýznamnejší panovníci
tohoto
obdobia - kráľ Chuef, Rachev a Mykerín, ktorí sa
vyznamenali
svojou krutosťou a despotičnosťou. Keďže Egypt nemal
vlastnú
surovinovú základňu, bol odkázaný na dovoz nerastného
bohatstva. Zásobárňou cedrového dreva bol Libanon, keď
sa
dovážala zo Sinajského polostrova, drahé kamene spolu
zo zlatom
Núbie a otroci z Líbie. Kríza a pomalé trieštenie Egypta
nastala za piatej dynastie, keď sa na konfesionálnom
základe
prejavila pochybnosť o správnosti božieho spravovania
sveta
faraónom a mocenskom vzraste vplyvu administratívy a
kňazstva
na úkor centrálnej kráľovskej moci. Rozkladové tendencie
sa
vzmáhali s rastom majetku veľmožov a kňazov, aj keď
faraóni sa
menujú už len synmi boha Rea (boha slnka).
Po skončení vlády Pjopeja II. postihol Egypt obrovský
hlad
a okolo roku 2190 pnl. sa rozpadol jednotný štátny útvar
na
radu mocenských území.
Z tohto obdobia pochádza aj rétorický opis sociálnej
revolúcie od autora Ipeva. Iné lit. dielo, tiež svedčiace o
úpadku Starej ríše, o nájazdoch Ázijských kmeňov a
beduínov
opisuje stretnutie kňaza Nefertaja, presláveného veštca, s
kráľom Snofrevom, ktorý mu veští úpadok krajiny.
Stredná ríša
Podľa spoľahlivého historického badania trieštenie Egypta
zastavil miestny Thébsky vládca Mentuhotep II. okolo
roku 2040
pnl., čím obnovil politickú jednotu krajiny. Avšak
obnovený

centralizmus narážal na odpor miestnych vládcov.
Hlavným mestom sa stávajú Théby a v egyptských dejinách nastáva klasická doba.
Kráľ si vybudoval rezidenciu v oblasti dnešného Luxoru a v Karnaku bol založený chrám boha Amona, ktorého kult postupne asimiloval s kultom slnečného božstva Réa.
Za vlády Amenemhéta I., predpovedaného zjednotiteľa, vznikol znova centrálny štát s jediným kráľovským dvorom v Memfise, no význam Théb tým neupadol. Vzrástol aj kult boha Osira (Usireva). Ľudské zmýšľanie sa začalo pohybovať v rozmedziach "egyptskej renesancie."
Nárast súkromného vlastníctva aj počtu otrokov išiel ruka v ruke s rozvojom remesla, zosilnením obchodu a rastom počtu miest. Hospodárskym cieľom mala slúžiť expanzívna zahraničná politika, ktorá sa prejavila v ťažení proti Líbii, Núbii, na Sinaj, i do plodnej Syro-palestínskej oblasti. Prekvital obchod s Krétou, Cyplom a Syropalestínskym pobrežím a budovali sa nové zavodňovacie stavby. No Egyptania žili v absolutistickej a totalitárnej moci riadenej byrokratickým úradníctvom pod tvrdými trestami, čo podnietilo vznik nepokojov a rozpad ríše za XIII. dynastie.
Krikľavú situáciu, ktorá nastala rozpadom Egypta využívajú kočovné kmene Hyksósov na vpád. Dobré zbrane, najmä vojenské bronzové sekery a meče dopomohli k prenikaniu do vnútrozemia. V delte Nílu založili mesto Hatvóret (Auaris), z ktorého riadili títo tzv. vládcovia púští 108 rokov osud Egypta. Do dolnoegyptských nóm dosadzovali svojich vladárov a Horný Egypt si musel svoju nezávislosť vykupovať odovzdávaním daní.

Kyksósovia prevzali egyptské náboženstvo i kultúru a obohatili ich. Zároveň prehĺbili kontakt s Predným Východom, čo bolo kladným prínosom pre rozvoj hospodárstva v Egypte.

Nová ríša
Votrelcov vyhnal až Ahmós I. okolo roku 1560, čím započal zlaté obdobie egyptských dejín, kedy dosiahla táto nílaska civilizácia najväčšie územné rošírenie a vrchol kultúry.

Rozvoj medzinárodného obchodu, ktorý uviedol Egypt do styku s význačnými oblasťami Starého Orientu, sa niesol v ovzduší egyptskej expanzívnej politiky. Hlavnou záujmovou sférou Egypta sa stala Núbia a v Ázii Syrská oblasť. Už za vlády Thutmósa I. sa výrazne prejavil vzostup vojenskej moci, čo malo za následok dobývanie geograficky významného Syropalestínskeho územia a prenos oslavy bojovníka-hrdinu do mytológie. Nadvládu nad Orientom a hodnosť svetovej veľmoci Egyptu získal Thutmós III.

Svetová ríša ležala u nôh faraóna, čo vynieslo Egyptu bohatú vojnovú korisť v podobe zlata, dreva, zbraní i nerastného bohatstva, a rozkladala sa od hlbokého sudánskeho juhu, cez Síriu až za Eufrat. Problém poslušnosti v dobytých územiach riešil Thutmós III. aj jeho potomok Amenhotep II. politikou sobášov.

Hlavným mestom zostávajú aj naďalej Théby a keďže prevládal kult boha Amona, ústredným chrámom zostáva chrám Amona-Rea v Karnaku.

Postupne sa rysuje rozkol medzi kňazskými prívržencami Amonovho kultu a kráľovským dvorom. Útok proti Vésetskému kňazstvu podnikol Amenhotep IV., ktorý prehlásil monoteizmus

boha slnka Réa, prejavujúceho sa viditeľne v slnečnom kotúči
Atone. On sám zložil hymnus na nového boha Atona zmenil si meno
Amenofis (=Amón je spokojný) na Achnaton (Echnato, prospešný
Atonovi). Po jeho smrti získali kňazi starý vplyv a za panovníka mladučkého Tutanchamona sa vrátili k starým poriadkom.
Nastupujúca dynastia Ramessovcov odrazila nápor Líbyjcov a Chetitov, najmä jej najvýznamnejší panovník Ramesse Veľký (II), ktorý uzavrel prvú mierovú zmluvu na svete sobášom svojej dcéry za chetitského kráľa Chattušila III. po bitke pri Kadeši. Svoju rezidenciu preložil do Pi-Ramesse (Ramessum), položil základy Suezského prieplavu a práve on bol tým tvrdohlavým faraónom, za ktorého sa odohral biblický exodus (návrat židovských zajatcov do Palestíny).
Ramessovi III. sa ako poslednému faraónovi podarilo stabilizovať politickú situáciu v Egypte tým, že porazil Líbyjcov a rozdrtil nápor morských národov (kmeňových skupín, vznikajúcich na začiatku 14 st. pnl. na ostrovoch a v prímorských pásmach východného stredomoria).
Centrálnu moc postupne oslaboval rastúci vplyv kňazov Amonovho chrámu vo Veséte a veľmožov, no aj administratívne rozdelenie na Horný a Dolný Egypt, čo sa aj vykryštalizovalo do božieho štátu Amona, s vládcami z radov Thébskeho kňazstva a svetskej Deltý s mocou faraónov ďalších dynastií s hlavným mestom Tanis.
Neskorá doba
Nástupom núbijských vládcov 25. dynastie sa na čas obnovila zašlá sláva Egypta, no toto archaické obdobie poškvŕňujú vpády Asýrčanov a kruté násilie rozpútané v šiestom st. Ešte kráľovi Psammetichovi I. sa podarilo udržať

nezávislosť nílскеj Delty, lenže nejednotnosť v národných otázkach a triedne záujmy šľachty či kňazstva vyvrcholili vpádom perzského panovníka Kambyzesa, čím sa Egypt stáva

provinciou Perzskej ríše. Medzi rokmi 404-342 pnl. sa uchytila

vláda 28-30 dynastie, no druhá invázia Peržanov, až nakoniec

výboje Alexandra Macedónskeho roku 322 pnl.

položili Egypt

definitívne na lopatky, a tým zbavili egyptské

obyvateľstvo

ďalších ilúzií a nádejí o honosných časoch veľkých

faraónov.

Natrvalo poznačil Egypt vpád Arabov 641 nl., čím bol uvrhnutý

do tieňa moderných európskych národov.

Egyptská kultúra

Písmo

Na hospodársko-správne účely, spisovanie pozemkových listín, na vyberanie daní, či na realizáciu náboženských predstáv o posmrtnom živote sa v Egypte používalo obrázkové

písmo (po grécky hieroglyfy). Predchodcom hieroglyfického

systému písma boli sumerské piktigramy. Postupne sa zjednodušovalo na hieratické (posvätné), ktoré používali najmä

kňazi a najredukovanejšou formou písma sa stalo

démotické písmo

(ľudové). So vznikom týchto posvätných rytov, tohto monumentálneho písma súvisel aj vznik písárskej funkcie, ktorá

bola nevšedne povýšená nad ostatnými zamestnaniami.

Hieroglyfy

boli tesané do kameňa, vyrezávané do dreva, alebo maľované na

steny chrámov a hrobiek. Mená sa vpisovali do obdĺžnikovitých

útvarov s podstavou - kartuší. Pre démotické písmo slúžil vynález papyrusu, t.j. lisovaných, priečne poukladaných prúžkov

šachora (papyrusového kra), ktorý rástol v hojnom počte v bažinatých zátokách Nílu. Na písanie slúžilo trstinové pero.

Tajomstvo hieroglyfického písma rozlúštil roku 1822 Jean

Franois Champolion podľa Rosetskej dosky, obsahujúcej nápisy v dvoch druhoch egyptského písma a v gréckej abecede, ktorú našiel vojak z Napoleonovej výpravy roku 1798 pri hĺbení základov pevnosti ar-Rašíd-Rossete. Práve na menách panovníkov Ptolemaios a Kleopatra vzkriesil Champolion tieto toľké storočie mŕtve slová k životu. Až tu sa nakoniec ukázalo, že hieroglyfy majú fonetickú hodnotu.

Staviteľstvo

Hlavným pracovným predmetom v stavitelstve bol kameň. Všetky egyptské stavby charakterizuje monumentálnosť, mohutnosť i veľká honosnosť. Najstaršou monumentálnou stavbou z roku 2700 (2600) p.n.l. je Džoserova stupňovitá pyramída v meste mŕtvych pri Sakkare. Tvorila ju terasovito nastavené mastaby - niekdajšie hrobky veľmožov a faraónov v tvare zrezaného ihlana, čiže s plochou strechou. Jej výška je cca. 60m, hlavným stavebným prvkom je vápenec a staviteľ nesie meno Imhotep, ktorý sa neskôr stotožnil s bohom lekárstva.

Egypt mal ideálne podmienky pre rozvoj monumentálnej architektúry. Svahy v údolí Nílu poskytovali dostatok kameňa, žuly, čadiča i pieskovca. Egyptské náboženstvo, viera v posmrtný život a z nej vyplývajúci kult mŕtvych podnecovali budovať obrovské stavby, ktoré mali svojou hmotnou existenciou a trvanlivosťou zabezpečiť priazeň bohov či večný život faraónov. Funkciou egyptskej monumentálnej architektúry bolo slúžiť náboženstvu a kultu mŕtvych. Pretože aj faraón bol stelesnením boha, spájajú sa obidve funkcie predovšetkým s oslavou faraóna a zabezpečením jeho nesmrteľnosti.

Egyptské chrámy

sa stavali na počtu bohom alebo slúžili kultu mŕtvych ako pohrebné chrámy.

Pyramídy

Najmonumentálnejšími stavbami starovekého Egypta sú hrobky

faraónov - pyramídy. Postavili ich väčšinou v období Starej

ríše, najväčšie za 4. dynastie. V období Strednej ríše sa namiesto nich začali budovať v Hornom Egypte skalné hrobky.

Najstarším typom kamenej hrobky bola mastaba (arabsky - lavica), ktorá mala tvar zrezaného ihlanu na obdĺžnikovom pôdoryse.

Najstaršia mastaba patrila faraónovi Manimu, zakladateľovi

prvej dynastie. Mastaby sa ozdobovali sochami, reliéfmi a maľbami. Nastavením niekoľkých, postupne sa zmenšujúcich mastáb

na sebe vznikla prvá stupňovitá pyramída - Džosérova pri Sakkáre. Jej architektom bol Imhotep, kráľov prvý minister,

podporovateľ vedy a umenia. (základňa 126 117 m, výška 60 m

). Prvý faraón 4. Dynastie Snofrev si dal postaviť 3 pyramídy.

Najväčšiu pyramídu postavili pri Gíze faraóni Chufev, Raachev a

Menkaurén. Už v antike pokladali tieto stavby pre ich mohutnosť, veľkoleposť a nákladnosť za prvé zo siedmich divov

sveta. Ich monumentálnosť dodnes vzbudzuje obdiv.

Chufevova

pyramída, nazývaná Veľká, má objem 2 600 000 m³

Na západnom brehu rieky Níl pri Gíze s vypínajú ďalšie tri

z najvýznamnejších pyramíd - Chuefova, Chefrénova a Mykerínova.

Jediným zachovalým divom sveta je najväčšia Cheopsova pyramída

s výškou 137m, rozmermi základne 230x230m a s objemom 2,5

milióna m³. Pôvodná výška presahovala 146m, no dobrý stavebný

materiál bol odcudzený. Dnes je pyramída veľká asi ako chrám

sv. Štefana vo Viedni a skladá sa z 2 mil. tonových kameňov,

privezených z kameňolomu pri Káhire. Pohrebisko kráľov
4.

dynastie, ich manželiek a verných hodnostárov stráži
Veľká

sfinga s figúrou leva a vyobrazením tváre kráľa Chafrea.

Zbožný

šejk ju dal zohaviť dlátom, lebo Korán zakazuje

zobrazovať

>udskú tvár, a Mamulejcom slúžila ako terč pre
delostrelectvo.

Tu hodno spomenúť aj známy výrok „Všetko na svete má
strach z

času, len čas má strach z pyramíd“.

Faraóni Strednej ríše sa nechávali pochovávať v doline na
západ od Théb v skalnatých hroboch - v Údolí kráľov.

Roku 1922

anglický archeológ Howard Carter tu objavil

Tutanchamónovu

hrobku a nesmierny poklad, ktorý sa uchováva v
Káhirskom múzeu.

Chrámy

V Hornom Egypte sa budovali skalné chrámy (Abú
Simbel), v

ktorých za priečelím s kolosmi bola sústava kultových
siení.

Chrámy boli v Novej ríši dominantou skoro každého
mesta,

obohnané bielymi hradbami a mali magický zmysel.

Chrám

predstavoval spojitosť zeme s vesmírom, t.j.

podlaha bola

povrchom zeme, stĺpy označovali kmeň palmy, či obrí
stvol so

štylizovanými kvetmi lotosu, čiže stĺpové sály označovali
pozemskú vegetáciu a plafón predstavoval nebesia.

Rituály mohol

vykonávať len faraón, inak ho zastupovali kňazi. Veriaci

nemohli nadviazať kontakt s božstvom na bohoslužbách a
pri

prinášaní obetí sa zúčastňovali len kňazi. Vynikal najmä
chrám

boha Amona v Karnaku, ďalej Ramesov chrám v Abu
Simbele, Horov

chrám v Edfu a skalný chrám kráľovnej Hatšepsovet.